

ДРАГАНА СТОЈКОВИЋ, МУЗЕЈСКИ САВЕТНИК

Манакова кућа је издвојено одељење Етнографског музеја у Београду, представља музеј у малом. У градитељском погледу она је споменик од велике културне вредности, један од ретких преосталих примера балканске градске куће у Београду из 1830. године, са источњачко-оријенталним карактеристикама.

На спрату Манакове куће представљена је стална изложба под називом „Народне ношње и накит централно-балканског подручја из 19. и првих деценија 20 века“, са репрезентативним предметима из Легата Христифора Црниловића – Етнографске спомен збирке Христифора Црниловића.

САВАМАЛА

Стара београдска четврт *Савамала* у 18. веку има изглед ретко насељеног простора уз савску обалу са хришћанским становништвом које је Аустроугарска населила из утврђене вароши после освајања Београда. Названа је Савско (или Српско) село, за разлику од „Швапског“, које се простирало уз дунавску обалу. Савско насеље је било сачињено од стотинак кућерака, са околним њивама и воћњацима. Кнез Милош приступа урбанизацији *Савамале* тридесетих година 19. века желећи да у њој изгради здања државне управе, као и трговачки и занатски центар. Ради бржег спровођења својих планова изградње и поспешивања привредног развоја, он то понекад чини и присилним мерама, укључујући размештај и пресељавање становништва.

Београд се убрзано мења и напредује, па од средине 19. века поприма одлике модерне европске вароши, с привредним животом који се посебно концентрише на приобаље Саве. Граде се знаменита државна и приватна здања: Ђумрукана, Конзулат, Совјет, Београдска задруга, Попечитељство (министарство) финансија, Велика пивара. У непосредној близини Мале пијаце, велетрговинског центра на углу улица Карађорђе и Краљевића Марка ничу трговачке радње, занатске радионице, хотели, ханови, механе... Савамала добија велики транзитни значај будући да се ту обавља динамичан саобраћај: најпре проширењем пристаништа, касније изградњом железнице (1884). То су била места одакле се кретало у свет и враћало у завичај.

У некадашњем савамалском хотелу „Босна“ који више не постоји, отворена је београдска берза 1895. године и тиме савска чаршија постаје трговачко средиште ондашње Србије. У Савамалу долазе најбогатији трговци, пореклом из пасивних и неразвијених крајева земље, где послују и граде своје куће. Они су уједно били велики градитељи и донатори. С великим поштовањем односили су се према граду и с великом пажњом га неговали и изграђивали, посебно његове паркове и зелене површине. Познати парк из тог времена био је парк код хотела Бристол, изграђен на имању великог српског добротвора Луке Ђеловића Требињца.

МАНАКОВА КУЋА

Манакова кућа је документ урбанистичког остварења „Правителствених Инцилира“ који су по захтеву Кнеза Милоша трасирали улице Савамалску и Абацијску и на тај начин повезали нагло нараслу варош ван шанца са Топчидерским друмом ради ширења трговачке мреже за потребе тадашњег грађанског друштва у обновљеној престоници. Манакова кућа је припадала типу богатих трговачких кућа, погодних за обављање трговачко-занатских послова будући да је изграђена у Савамалској улици, на старом путу који је повезивао Варош-капију и београдску четврт Савамала.

Основне архитектонске одлике Манакове куће су кровни покривач од ћерамиде и препуштене стрехе, дрвена бондручна конструкција испуњена ћерпичом, истурени дократи и тремови са типичном функционалношћу становања на спрату и дућанима и магазима у приземљу. С обзиром да је подигнута на стрмом терену Манакова кућа има више нивоа, подрум, приземље и спрат. Најнижи делови били су магацини, приземље за привредне делатности, на спрату собе за спавање и гостинске одаје.

Постоји више легенди о историјату Манакове куће, између осталих, да је била приватна кућа неког турског аге, а након тога и извесно време татар пошта Кнеза Милоша.

У државним књигама она се 1860. године помиње као *мејана* Монака Михајловића, цинцарског трговца. Према том извору она је „отворена пре 25 година, без одобрења. Од тврдог је материјала. Осим мејане, има у себи 7 соба, кујну, фуруну и подрум. У истом сокаку и на самом ћошету који води поред Зеленог венца на Малу пијацу, а према кући Антуле трговца“. Након тога, постоји још један документ у *Српским новинама (1893)*, који садржи оглас о продаји куће пок. Јована Манаковића и Агније, удове Монака Михаиловића, због задужења код Управе фондова. На продаји су: „плац, једна кућа према Савамалској улици (пет соба, конак, две кујне, пекарница, два подрума, магази, две собе и амурлук)“. Кућа је двапут дата на лицитацију при чему је прва била неуспешна, а друга је обављена 23. фебруара 1893. године, када је цело имање процењено на 12.000 динара. Тадашњом продајом вероватно је ово имање престало да буде власништво породице Манаковић. Од тада, па наредни век и по, у Манаковој кући се смеђују бројни станари, као власници и закупци.

Парцела на којој је Манакова кућа додељена је 1960. године Стамбеној задрузи „Бетоњерка“ која планира рушење Манакове куће и више околних трошних здања на парцелама ради савремене изградње. Захваљујући Заводу за заштиту споменика културе града Београда Манакова кућа је сачувана, поред изграђене вишеспратнице на истом плацу. У периоду од 1964–1968. године Завод приступа наменски обнови и реконструкцији Манакове куће за смештај Етнографске спомен збирке Христифора Црниловића, поклон-легата Београду, који се уступа на чување и бригу Етнографском музеју у Београду. Ова институција културе свечано је отворена, 17. новембра 1968. године.

ХРИСТИФОР ЦРНИЛОВИЋ

Христифор Црниловић (1886-1963) је познати српски сликар, колекционар и предани истраживач традиционалне културе у области централно-балканског подручја, с краја 19. и у првим деценијама 20. века. На теренским истраживањима у Македонији, јужној Србији, Косову и Метохији, Христифор Црниловић је вишедеценијским самопрегорним радом прикупио и формирао етнографску збирку која

садржи 2600 предмета од велике културне вредности. Научним приступом Христифор Црниловић је систематизовао и класификовао сабрани етнографски и уметнички материјал у оквиру Збирке, пре свега, колекцију сеоских и градских ношњи и накита, у мањој мери и друге колекције: покућство, посуђе, делове дрворезбарених ентеријера, ћилиме, алате појединих заната, приборе и предмете за свакодневни живот, музичке инструменте, црквене предмете и др.

Поред поменуте колекције, Збирка садржи и богату фотодокументацију старих негатив плоча и негатив филмова, приручну библиотеку са преко 700 стручних књига и часописа и око 22.000 листова рукописне грађе распоређених у 236 свесака са записима, цртежима, фотографијама, изводима из литературе...

Црниловић је у белешкама рукописне грађе изнео драгоцене запажања до којих је дошао у оквиру истраживања народних ношњи за које истиче да су, као што је случај са другим етничким особинама народне културе уопште, одраз историјских, друштвених, економских и културних збивања у развоју етничких група, оне се разликују у облику и начину одевања и украшавања. Утврдио је да на централно-балканском подручју постоје три основна типа „комплекса“ народних ношњи: шопски, моравски и вардарски, што је и основна концепција сталне изложбене поставке у Манаковој кући под називом „Народне ношње централно балканског подручја из 19. и првих деценија 20. века.“

Посебан сегмент изложбе представљају сачувани предмети за личну употребу који нам на јединствен начин приближавају слику истраживача тог периода: фотоапарат, компас, руксак, цокуле и одећа, прибор за јело и личну хигијену и други неопходни предмети за рад на терену.

Христифор Црниловић је као интелектуалац али и школовани сликар на Западу својим идејама модерне уметности настојао да Србију приближи Европи, а да истовремено европској јавности укаже на своју земљу, њену културно-историјску баштину. Захваљујући његовом педагошком раду српска ликовна сцена обогаћена је са два великана Предрагом Пеђом Милосављевић и Александром Томашевићем.

Нису ретки случајеви да су многи изузетни ствараоци често неправедно заборављени или запостављени, иако њихово дело представља значајан део корпуса националне па и светске баштине. То није случај са Христифором Црниловића, о коме је недавно снимљен документарни филм „Пустоод“, који приказује његов живот и стваралаштво. Филм носи поруку да је за културну историју сваког народа значајно да постоји што више истраживача и сабирача народног и уметничког блага, чије стваралаштво формира оставштину за будућност. Стваралаштво овог Власотинчанина, разноврсних знања и интересовања на пољу наше културне баштине било је најплодоносније у периоду између два светска рата, с мањим прекидима и након тога, све до 1963. године, када је преминуо у свом родном граду.

ДРУГИ ПРОГРАМИ

У Манаковој кући се поред сталне етнографске изложбе из Збирке Христифора Црниловића организују и други разноврсни програми: гостујуће изложбе, предавања везана за разне сегменте наше културне баштине, продаја реплика етнографских предмета и сувенира и, посебно занимљиви програми уметничко занатске радионице са курсевима традиционалних и уметничких заната. Ова делатност која се у континуитету негује 25 година, почев од 1990. године, тежи да старе занате и домаћу радиност сачува од заборава и да их оживљавањем приближи што ширем кругу људи. Такав вид креативног образовања одраслих привлачан је позив и начин да се уђе у свет заната и уметности. Појединим полазницима по

завршетку курса то постаје професија, али још чешће аматерски рад, који им пружа задовољство креативног стваралаштва. У оквиру едукативних програма: упознавања и учења старих заната (керамике, ручног ткања, веза, златовеза и др.) у уметничко-занатској радионици Манакове куће најдуже се организује курс ручног ткања, програм инспирисан богатством текстилних предмета из Збирке Христифора Црниловића.

Контакт:

Адреса: Гаврила Принципа 5

Краљевића Марка 10

Телефон: 011/ 303611

e-mail: manakovakuca@etnografskimuzej.rs

Радно време: уторак - петак 10 – 17

субота 10 - 14